

Robert D. Van Valin, Jr., *Exploring the Syntax–Semantics Interface*
Cambridge University Press, 2005.

Autor je knjige *Exploring the Syntax–Semantics Interface* Robert D. Van Valin, Jr., eminentni profesor lingvistike na Sveučilištu u Buffalu i jedan od začetnika gramatike uloge i referenci (*Role and Reference Grammar*). Autor je mnogobrojnih članaka i knjiga iz područja sintakse, univerzalne gramatike, jezične tipologije te usvajanja jezika i neurolingvistike.

Gramatika uloge i referenci razvija svoje teorije oslanjajući se ponajprije na analizu neindoeuropskih jezika nastojeći pronaći univerzalna obilježja, tj. ona pravila i zakonitosti koji bi bili primjenjivi na sve jezike. Teorija se razvila iz pokušaja da se odgovori na dva osnovna pitanja: 1. kako bi trebala izgledati teorija koja se temelji na analizi jezika vrlo različitih struktura i 2. kako se može objasniti interakcija sintakse, semantike i pragmatike u različitim gramatičkim sustavima. Tako se razvila teorija koja se bavi međusobnim djelovanjem sintakse, semantike i pragmatike u različitim gramatičkim sustavima. Gramatika je uloge i referenci prikaz na jednoj razini, tj. pretpostavlja samo jedan sintaktički prikaz koji je neposredno povezan sa semantičkim i pragmatičkim prikazom. Sintaktički je prikaz slojevite strukture. Rečenica se sastoji od nukleusa koji sadržava predikatni element i on je nuždan dio rečenice, jezgre koja sadržava nukleus i argumente predikatnog elementa, te periferije koja sadržava vremenske i mjesne argumente jezgre. U gramatici uloge i referenci postoje posebni operatori, tj. gramatičke kategorije vremena, vida, modalnosti itd. koji modificiraju svaki dio rečenice. Semantički prikaz rečenice naziva se logičkom strukturom, a izgrađen je na pojmu *Aktionsarta*. Ujedno je obilježen dvjema makroulogama, činitelja i trpitelja koje se sa sintaktičkom strukturom povezuju posebnim algoritmom povezivanja, tj. skupom pravila. Pragmatički je prikaz zapravo prikaz informacijske strukture rečenice kojim se prikazuje opseg onoga što se tvrdi. Iz perspektive gramatike uloge i referenci, jedan od najvažnijih načina na koji se jezici međusobno razlikuju upravo je način na koji pragmatička strana jezika ulazi u odnos s vezom između sintakse i semantike.

Knjiga ima 310 stranica, a sadržava uvod i sedam poglavlja, popise tablica, prikaza i kratica te indeks tema i jezika. Kako stoji u predgovoru, knjiga je zapravo uvod u gramatiku uloge i referenci, ali je taj uvod modernija verzija teorije predstavljene u knjizi *Syntax: structure, meaning and function. Exploring the Syntax–Semantics Interface* uključuje elemente razvoja teorije nastale nakon objavljivanja spomenute knjige. Namjera je autora da se knjiga rabi kao priručnik.

Prvih pet poglavlja bavi se jednostavnom rečenicom. U prvom se poglavlju *Syntactic structure* detaljno prikazuje rečenična struktura onako kako je opisuje gramatika uloge i referenci. Prvi korak u objašnjavanju interferencije između sintakse, semantike i pragmatike u gramatičkom sustavu predstavljaju dva osnovna aspekta rečenične strukture od kojih mora krenuti svaka teorija: 1.

rečenična struktura treba prikazati sva univerzalna obilježja rečenice bez uspostavljanja ikakvih obilježja koja se ne mogu vidjeti iz same strukture i 2. teorija treba moći prikazati različite jezične strukture na poredbeni način. Iz općih tvrdnji proizlazi slojeviti prikaz sintakse, semantike i pragmatike koji otkriva univerzalne karakteristike rečenične strukture. U ovom se poglavlju daju definicije elemenata rečenice i operatora te formalni prikazi rečenične strukture.

U drugom se poglavlju, *Lexical representation and semantic roles* prikazuje teorija leksičkog prikaza i semantičkih uloga. Sljedeći je korak, prema autoru, u objašnjavanju sučeljavanja sintakse, semantike i pragmatike opis semantičkog prikaza rečenice koji se temelji na semantičkom prikazu glagola ili predikatnog elementa koji je osnovni dio nukleusa. Stoga se u ovom poglavlju autor ponajviše i bavi leksičkim prikazom glagola, a manje semantičkim prikazom imenskih elemenata i operatora. Važnim elementom u semantičkom prikazu čitave rečenice autor smatra semantičke odnose između glagola ili drugih operatora i njihovih argumenata. Rječnik je važan dio većine suvremenih sintaktičkih teorija, nije samo dodatak gramatici ili tek popis osnovnih nepravilnosti. Gramatičke općenitosti treba pronaći ne samo u sintaksi već i u rječniku. Stoga se u ovom poglavlju prikazuje teorija glagolskih klasa, tj. klasifikacija glagola u nekoliko skupina, npr. glagole stanja, postignuća, aktivnosti, ispunjenja temeljena na pojmu *Aktionsart*. Zatim se glagoli analiziraju u terminima leksičkog dekompozicijskog sustava u kojem su glagoli ili predikati stanja i aktivnosti uzeti kao temelj drugim klasama koje se izvode iz njih. S obzirom na izrazitu semantičku složenost operatora kao što su vrijeme, vid, modalnost i ilokucijska snaga autor ne daje njihov semantički prikaz u ovom dijelu. Detaljnije se prikazuju semantičke uloge, tj. odnosi između glagola ili predikatnog elementa i argumenata, koje dijeli u dva osnovna tipa: tematske odnose i semantičke makrouloge. Postoje dvije osnovne makrouloge: činitelja i trpitelja, a koliko makrouloga može imati svaki pojedini glagol vidljivo je iz njegove logičke strukture i stoga postoje samo tri mogućnosti; glagol može imati jednu, dvije ili nijednu makroulogu što je vezano uz tradicionalni pojam prijelaznosti glagola.

Treće poglavlje, *Information structure*, daje informacijsku (fokusnu) strukturu rečenice i njezin odnos prema sintaktičkoj strukturi. Opis informacijske strukture rečenice završni je korak preliminarne faze ispitivanja sintaktičkog, semantičkog i pragmatičkog sučeljavanja. Prikaz informacijske strukture temelji se na razlikovanju teme i fokusa kao osnovnih informacijskih statusa koje mogu imati različiti iskazi. Informacijska struktura, tj. distribucija informacije u rečenici nije važna samo kada je morfosintaktički izražena već je važna i time što je u opreci prema pragmatičkoj presupoziciji da je distribucija informacije konvencionalno vezana uz rečenicu kao takvu. U ovom su poglavlju prikazane različite fokusne strukture i tipovi fokusa, njihovo obilježavanje te formalni prikazi fokusne strukture na primjerima iz različitih jezika.

Poglavlje *Syntactic relations and case marking* uvodi gramatičke funkcije i njihovu interakciju sa semantičkim ulogama i informacijskom strukturom. Gramatika uloge i referenci ima prilično različit pogled na gramatičke funkcije i odnose, s obzirom na druge teorije. Za gramatiku uloge i referenci gramatičke

funkcije nisu temeljne funkcije koje nastaju iz različitih strukturalnih konfiguriranja niti su univerzalne, tj. ne moraju svi jezici imati gramatičke odnose, a oni koji ih imaju, nemaju iste gramatičke odnose. Ovakav pogled na gramatičke odnose proizlazi iz činjenice da se u gramatici uloge i referenci ne uspostavlja tradicionalni odnos između bližeg i daljeg objekta. Važna je samo jedna sintaktička funkcija koja može imati različite uloge u različitim jezicima. Različiti gramatički odnosi posljedica su razlika u sintaktičko–semantičko–pragmatičkom povezivanju u različitim jezicima. Na temelju analize neindeuropskih jezika uspostavljen je gramatički odnos koji je nazvan 'privilegirani sintaktički argument gramatičke konstrukcije' vezan uz ograničenja koja se nameću argumentima i drugim elementima unutar rečenične strukture.

Peto poglavlje, *Linking syntactic and semantic representations in simple sentences*, prikazuje algoritam povezivanja koji veže sintaktički i semantički prikaz jednostavne rečenice. Tu se ilustriraju veze koje postoje između sintakse, semantike i pragmatike. Algoritam povezivanja temeljni je element u gramatici uloge i referenci jer ona pretpostavlja samo jednu razinu sintaktičkog prikaza i zato mora moći povezati sintaktički i semantički prikaz. Razlikuju se univerzalni i jezično specifični algoritam povezivanja, s tim da je malo jezično specifičnih varijacija u leksičkom dijelu povezivanja i mnogo varijacija u sintaktičkom dijelu povezivanja. Algoritam povezivanja dvosmjernan je, tj. povezuje semantički prikaz sa sintaktičkim i sintaktički sa semantičkim. Povezivanje semantike sa sintaksom proizvodni je proces, dok je povezivanje sintakse sa semantikom proces razumijevanja. Povezivanje semantičkog i sintaktičkog prikaza vođeno je općim ograničenjem da se svi argumenti koji su eksplicitni u semantičkom prikazu rečenice moraju realizirati i sintaktički, i svi elementi na koje se referira u sintaktičkom prikazu moraju se vezati uz argument logičke strukture u semantičkom prikazu, koje jamči jednak broj argumenata u rečenici i u logičkoj strukturi glagola. Semantički je prikaz rečenice izgrađen oko logičke strukture predikatnog elementa i predstavljen u rječniku. Za povezivanje semantike sa sintaksom, informacija u semantičkom prikazu bitna je za izbor sintaktičkih elemenata u sintaktičkom prikazu. U povezivanju od sintakse prema semantici mnogo je koraka kako bi se prikazale specifičnosti gramatičke strukture različitih jezika. U algoritmu povezivanja važnu ulogu ima fokusna struktura rečenice jer je jedna od osnovnih teza gramatike uloge i referenci da su razlike među gramatičkim strukturama različitih jezika zapravo odraz različitih uloga fokusne strukture.

Šesto i sedmo poglavlje knjige bave se složenom rečenicom. U šestom se poglavlju prikazuje povezivanje sintaktičkog i semantičkog prikaza rečenice, a u sedmom se detaljnije tumači algoritam povezivanja. Poglavlje *The structure of complex sentence* počinje prikazom sintaktičke strukture složene rečenice. U ovome se dijelu prikazuje i fokusna struktura složene rečenice te struktura složenih nominalnih fraza, tj. složenih argumenata. Elementi slojevite strukture jednostavne rečenice temelj su sintaktičkog prikaza složene rečenice jer predstavljaju njezine sastavne dijelove. Sintaktički odnosi među dijelovima složene rečenice samo su dio sintaktičke teorije, drugi dio teorije čini opis tih dijelova. Različiti su načini povezivanja elemenata u složenu rečenicu ovisno o tome na-

laze li se u subordiniranom ili koordiniranom odnosu. Semantički odnosi tvore kontinuum kojim se iskazuje stupanj semantičke kohezije među jedinicama unutar složene strukture. I sintaktički odnosi povezivanja mogu se hijerarhijski prikazati s obzirom na snagu sintaktičke veze među jedinicama, tj. koliko su pojedine jedinice integrirane u veće jedinice ili koliko su međusobno udaljene one koje nisu dio neke veće jedinice.

U poglavlju *Linking syntax and semantics in complex sentences* istražuje se povezivanje semantičkog i sintaktičkog prikaza složene rečenice. Ispituje se do koje se mjere može algoritam povezivanja u jednostavnim rečenicama upotrijebiti i u povezivanju kod složenih rečenica. Algoritmi povezivanja semantičkog prikaza sa sintaktičkim te sintaktičkog sa semantičkim koji vrijede za jednostavne rečenice primjenjivi su i kod povezivanja semantike sa sintaksom i sintakse sa semantikom složenih rečenica. U ovom se dijelu autor bavi vezivanjem jednostavnih rečenica koje čine složenu rečenicu, povezivanjem dijelova unutar složenih argumenata te posebnim ograničenjima u pitanjima s upitnim riječima koji su posebno važni za teoriju usvajanja jezika i teorije kognitivne organizacije.

Knjiga je zamišljena kao uvodni priručnik gramatike uloge i referenci i organizirana je tako da polako uvodi sve složenije strukture, krećući od definiranja osnovnih elemenata i prikazivanja strukture jednostavnih rečenica prema prikazivanju strukture složenih rečenica. Djelo je bogato primjerima iz najrazličitijih jezika, kako indoeuropskih tako i neindoeuropskih čime se pokazuje univerzalnost određenih postupaka i definicija, ali i razlike među gramatičkim strukturama različitih jezika. Uz to je također bogato mnogim sintaktičkim, semantičkim i pragmatičkim prikazima rečenica najčešće u obliku stabala te grafičkim isticanjima definicija i važnijih dijelova teksta. Knjiga je iscrpan uvod u gramatiku uloge i referenci koji može dobro poslužiti onomu tko se tek upoznaje s ovom sintaktičkom teorijom.

Anita Skelin Horvat